

Izabela Kochan

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie

ORCID 0000-0002-0462-684X

Skutki migracji ekonomicznej Polaków dla funkcjonowania rodziny – wybrane aspekty

Wprowadzenie

Migracje są nieodłącznym elementem egzystencji człowieka. Miały one wpływ na wiele epok historycznych, kształtując do dnia dzisiejszego krajobraz demograficzny, przynosząc zarówno korzyści jak i negatywne skutki. Główny Urząd Statystyczny definiuje migracje jako przemieszczanie się, wskazując na zmianę pobytu danego człowieka zarówno w granicach administracyjnych kraju jak i poza nim¹.

Migracja w ciągu życia danego człowieka może być zdarzeniem wielokrotnym. Jest ona określona zarówno w czasie jak i w przestrzeni. Większość migrantów przemieszcza się w granicach własnego kraju (migracja wewnętrzna). Skala takiej migracji jest trudna do określenia, niewątpliwie jednak jest ona związana z poziomem rozwoju poszczególnych regionów, możliwości zarobkowania, łatwości w dostępie do edukacji itp.. Zauważalna jest również tendencja do przemieszczania się ludności z obszarów wiejskich na tereny aglomeracji miejskich, które stanowią stałe cele podróży. W dobie globalizacji powszechna jest także migracja międzynarodowa, zewnętrzna. Łatwość w przemieszczaniu się skutkuje tym, że coraz częściej ludzie szukają dla siebie i swoich rodzin lepszej przyszłości poza granicami dotychczasowego miejsca zamieszkania.

Ze względu na kryterium czasowe migrację zewnętrzną można podzielić na stałą, okresową (krótkotrwałą i długotrwałą), sezonową oraz

¹ *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Migracje*, opracowanie własne Głównego Urzędu statystycznego, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/845.pojecie.html> z dn. 15.08.2019.

cyrkulacyjną². Coraz częstszym zjawiskiem, w obszarze migracji zewnętrznych, jest wspomniana migracja wahadłowa, cyrkulacja, którą cechuje zmienność okresu przebywania w kraju rodzinnym oraz kraju przyjmującego. „Oznacza ona możliwość pozostania na emigracji i powrotu do kraju pochodzenia. Zmiany tożsamościowe migrantów w trakcie przebiegu wędrówki umożliwiają pozostawienie otwartych różnych opcji dalszego postępowania”³.

Migracje w liczbach

Z raportu dotyczącego migracji międzynarodowej w roku 2017 wynika, że mieszkańcy naszego kraju to czwarta co do wielkości grupa ludności zamieszkująca tereny wschodniej Europy, przemieszczająca się poza granice swojego kraju w poszukiwaniu lepszego bytu⁴. Zauważalna jest jednak tendencja spadkowa migracji międzynarodowych Polaków. W roku 2000 było ich 825 tysięcy, a w roku 2017 641 tysięcy, z czego większość stanowiły kobiety⁵.

Z danych GUS wynika, że w latach 2016-2017 średnio, co roku z terenów Polski na pobyt stały wyjeżdżało 10 778 osób⁶. Najczęściej wybieranymi, docelowymi krajami pobytu tych osób w roku 2018 były kolejno Niemcy, Wielka Brytania, Holandia, Irlandia i Austria. Zwraca uwagę znaczący spadek osób migrujących na teren Wielkiej Brytanii (z 17 996 w roku 2006 do 2 719 w roku 2018) oraz Niemiec (z 12 419 w roku 2013 do 4 370 w roku 2018)⁷. Migracja czasowa jest zdecydowanie bardziej popularna wśród Polaków niż migracja stała⁸. Pod koniec roku 2017 czasowo przebywało poza granicami

² Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje, wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin 2009, s. 21.

³ D. Niedźwiedzki, *Migracje i tożsamość. Od teorii do analizy przypadku*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2010, s. 40.

⁴ Z danych zawartych w tym raporcie wynika, że największą liczbę międzynarodowych migracji odnotowano w Rosji, następnie Ukrainie, Białorusi i Polsce. *International Migration Report*, United Nations, New York 2017, s. 33, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf z dn. 18.08.2019.

⁵ Tamże.

⁶ *Główne kierunki emigracji i imigracji na pobyt stały w latach 1966-2018*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/glowne-kierunki-emigracji-i-imigracji-na-pobyt-staly-w-latach-1966-2018,4,2.html> z dn. 17.08.2019.

⁷ Tamże.

⁸ Należy zwrócić uwagę na fakt, że wszelkie dane migracyjne obejmują wyłącznie migracje, które zostały zarejestrowane. Nie wszystkie osoby, spełniają obowiązek administracyjny w przypadku zmiany miejsca zamieszkania, zwłaszcza wówczas gdy przemieszczanie

naszego kraju 2 540 tys. obywateli, z czego największą popularnością, jako miejsce tymczasowego zamieszkania, cieszyła się kolejno Wielka Brytania, Niemcy, Holandia oraz Irlandia⁹. Głównym powodem czasowej migracji jest chęć podjęcia pracy zarobkowej¹⁰.

Migracje wewnętrzne na pobyt stały w roku 2018 odnoszą się do 449 771 osób¹¹. Największą popularnością wśród migrantów cieszy się miasto stołeczne Warszawa. „W okresie 2005–2016 sumaryczne saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały w Warszawie było dodatnie i wyniosło ponad 77 tys. osób”¹². Do niedawna w migracji uczestniczyli zazwyczaj mężczyźni, obecnie zauważalny jest trend feminizacyjny w tym zakresie. Taki stan rzeczy wynika z faktu coraz większego zapotrzebowania na pracę kobiet w niektórych usługach i branżach. Nie bez wpływu na tę sytuację pozostaje również zmiana mentalna w kierunku akceptacji mobilności oraz niezależności ekonomicznej kobiet.

Analizując dane statystyczne, należy zwrócić uwagę na fakt, że wszelkie informacje obejmują wyłącznie migracje, które zostały zarejestrowane. Nie wszystkie osoby, spełniają obowiązek administracyjny w przypadku zmiany miejsca zamieszkania, zwłaszcza wówczas gdy przemieszczanie się jest czasowe. Kompletność wymienionych danych statystycznych zależna jest więc w dużej mierze od dopełnienia obowiązku meldunkowego, należy traktować je wyłącznie jako dane szacunkowe. Przykładowo „w stolicy na co dzień

się jest czasowe. Kompletność wymienionych danych statystycznych zależna jest więc w dużej mierze od dopełnienia obowiązku meldunkowego, należy więc traktować je wyłącznie jako dane szacunkowe.

⁹ *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2014-2017*, GUS, 19 listopada 2018, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2014-2017,2,11.html> z dn. 17.08.2019.

¹⁰ Tamże.

¹¹ *Migracje wewnętrzne na pobyt stały ludności według województw i płci migrantów*, GUS 2018, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx> z dn. 17.08.2019.

¹² *Portret migranta. Migracje w m.st. Warszawie w latach 2005-2016*, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa 2017, s. 4, <https://warszawa.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/ludnosc/portret-migranta-migracje-w-m-st-warszawie-w-latach-2005-2016,8,1.html> z dn. 17.08.2019.

przebywa wiele osób bez meldunku oraz bez oficjalnego zatrudnienia¹³, ich liczba w roku 2018 szacowana była na ponad 200 tysięcy¹⁴.

Migracja ekonomiczna

Kryterium głównego celu migracji odnosi się do czynników ekonomicznych oraz pozaekonomicznych¹⁵. Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu jest finansowy aspekt mobilności. Migracja w aspekcie ekonomicznym jest ważną strategią przyjmowaną celem zrównoważonego rozwoju oraz wzrostu zamożności gospodarstw domowych. Przekazy pieniężne stanowią istotne źródło dochodu gospodarstwa domowego, mające znaczący wpływ na poprawę warunków życia zarówno rodziny jak i społeczności lokalnej. Nadwyżka finansowa umożliwia inwestycje w edukację, ochronę zdrowia, poprawę warunków mieszkaniowych itp. Kraje docelowe również odnoszą znaczne korzyści z migracji, ponieważ migranci często wypełniają lukę na rynku pracy, poprawiają sytuację demograficzną państwa przyjmującego itp.. Niejednokrotnie zdarza się, że migranci należą do najbardziej aktywnych członków społeczeństwa przyjmującego, wnosząc istotny wkład w rozwój danej społeczności lokalnej.

Decyzja migracyjna uzależniona jest od wielu czynników, jednakże można jednoznacznie stwierdzić, iż brak stabilności finansowej jest głównym powodem podjęcia decyzji o zmianie miejsca zamieszkania¹⁶. Praca, jako szansa na poprawę bytu, jest również najczęstszą przyczyną wskazywaną

¹³ *Ile osób mieszka w Warszawie? Jak liczba ludności w stolicy zmieniała się w ostatnich stu latach*, <https://warszawa.naszemiasto.pl/ile-osob-mieszka-w-warszawie-jak-liczba-ludnosci-w-stolicy/ar/c1-4907354> z dn. 17.08.2019.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje, wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin 2009, s. 18.

^W niniejszym opracowaniu nie zostały wymienione wszystkie kryteria podziału migracji, w odniesieniu do warunków jakie panują obecnie w naszym kraju oraz danych znajdujących swe odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu można jednoznacznie stwierdzić, iż główną przyczyną migracji Polaków jest kryterium ekonomiczne. Na ogół pojęcie migrantów ekonomicznych odnosi się do migracji zewnętrznych, jednakże badania dowodzą, iż czynnik ekonomiczny jest równie istotny w przemieszczaniu się w obrębie naszego kraju.

¹⁶ Na forach internetowych można znaleźć wiele wypowiedzi migrantów wskazujących na finansową stabilność jako główną wartość dodaną mobilności. Przykład „Wyjechałam do Niemiec niecałe 3 lata temu... i uważam to bardzo dobrą decyzję. Serio! Standard życia jest wyższy, nie muszę się bać, że nie starczy mi na chleb pod koniec miesiąca. I choć nie śpię na pieniądzach - wygrałam po prostu spokój o siebie i rodzinę o jutro”. *Dot.: Co myślicie o wyjeździe za granicę?* <https://wizaz.pl/forum/showthread.php?t=1204071> z dn. 18.08.2019.

przez osoby migrujące z różnych zakątków Polski na teren Warszawy¹⁷. Kluczowymi dla podjęcia decyzji migracyjnej są tzw. „czynniki wypychające” w postaci bezrobocia bądź niskiej płacy, braku wystarczającego wsparcia socjalnego itp. Wyniki badania przeprowadzonego przez Bartłomieja Walczaka w 2014 roku potwierdzają, że głównym czynnikiem wypychającym jest dążenie do poprawy sytuacji finansowej¹⁸.

Pomimo znacznych korzyści wynikających z migracji często zdarza się, że niesie ona ze sobą negatywne konsekwencje. Migranci często jako pierwsi tracą pracę w przypadku pogorszenia koniunktury gospodarczej. Niektórzy pracują za mniejsze wynagrodzenie, dłużej i w gorszych warunkach niż pracownicy urodzeni w danym kraju, znoszą naruszenia praw człowieka, nadużycia i dyskryminację. W sytuacjach skrajnych, zamiast poprawy bytu, migranci, mogą paść ofiarą handlu ludźmi i związanych z tym haniebnym form wyzysku. W kontekście mikrospołecznym migracje niosą ze sobą zmiany w funkcjonowaniu poszczególnych jednostek i rodzin.

Rodzina – konsekwencje migracji

W oparciu o Europejskie Badanie Wartości można jednoznacznie stwierdzić, że rodzina jest najwyższą cenioną wartością przez Polaków¹⁹. Na szczególną pozycję rodziny na tle innych wartości wskazują również wyniki badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej w roku 2017, w których respondenci wskazali rodzinę jako najważniejszą wartość i cel życiowy²⁰.

W odniesieniu do migracji Paweł Kaczmarczyk zwraca uwagę na fakt, że towarzyszy jej zmiana „otaczających stosunków społecznych”²¹. Owa zmia-

¹⁷ M. Łukasiuk, *Obcy w mieście. Migracja do współczesnej Warszawy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 173.

¹⁸ B. Walczak, *Ogólnopolskie badanie Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej*, Realizowane na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka przez Pedagogium WSNS, Warszawa 2014, s. 22, http://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_-_dziecko_rodzina_i_szkola_wobec_migracji_rodzicielskich_-_10_lat_po_akcesji_do_unii_europejskiej.pdf z dn. 19.08.2019.

¹⁹ W latach 1990, 1999, 2008 i 2017 rodzinę jako „bardzo ważną sprawę w swoim życiu” wskazało odpowiednio 90,6% respondentów, 91,1%, 86,5% i 93,8%. Odsetek respondentów wskazujących rodzinę jako „niezbyt ważną” lub „w ogóle nieważną” nie przekraczały 0,5%. Pracę, jako „bardzo ważną” w życiu Polaków wymieniło analogicznie 62,2%, 78,5%, 56,2% 60,2% respondentów. <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/> z dn. 17.08.2019.

²⁰ M. Feliksiak, *Sens życia wczoraj i dziś*, CBOS, Warszawa 2017, s.5.

²¹ P. Kaczmarczyk, *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 18.

na najbardziej dotyka rodzinę, tym bardziej im większa jest przestrzeń dzieląca poszczególnych jej członków. Szczególnie dotkliwie tę zmianę odczuwają dzieci, których rodzic bądź rodzice wyjechali w celach zarobkowych. Ich udziałem staje się sieroctwo migracyjne, na określenie którego, zarówno w dyskursie publicznym jak i w polskiej literaturze przedmiotu, często używa się słowa „eurosieroctwo”.

Takie określenie sieroctwa migracyjnego ma wydźwięk wysoce pejoratywny. Erving Goffman wskazuje na to, że „każde społeczeństwo ustanawia własne sposoby kategoryzowania ludzi”²², owo kategoryzowanie w odniesieniu do sieroctwa migracyjnego nosi znamiona piętna, indywidualnej skazy²³. Takie postrzeganie dzieci migrantów ekonomicznych znajduje swe odzwierciedlenie w opracowaniu Stanisława Kozaka pt. „Patologia eurosieroctwa w Polsce”, który, pozostając w ciągłej analogii do tytułu, jednoznacznie wskazuje wyłącznie negatywne konsekwencje migracji ekonomicznej dla funkcjonowania dzieci i ich rodzin²⁴. Autor ten w katalogu typowych zachowań sierot migracyjnych wymienia m.in.: zachwianą psychikę, agresję, samoocenę, trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami²⁵. Piętno „eurosieroctwa” znalazło również wyraz w postawach nauczycieli. „Dane na temat euroemigracji zarobkowej rodzica/rodziców dziecka współwystępowały z mniej przychylnymi przewidywaniami na temat jego kompetencji intelektualnych oraz zaradności”²⁶.

Niewątpliwie migracja zarobkowa rodziców pociąga za sobą przeobrażenia w funkcjonowaniu rodziny, co nie jest jednak równoznaczne wyłącznie ze zmianami na gorsze. Wioletta Danilewicz wskazuje zarówno koszty jak i zyski wynikające z migracji ekonomicznej, wśród nich, z jednej strony: osłabienie więzi, osamotnienie, gorsza jakość opieki, trudności wychowawcze, rozpad rodziny, z drugiej natomiast: lepsza sytuacja finansowa, większa

²² E. Goffman, *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, przekład: A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s.31.

²³ *U ok. 73% osób korzystających z etykiety „eurosierota” wzbudzano mniej przychylne postawy (...), w porównaniu z uczestnikami używającymi kategorii „dziecko”*. S. Trusz, *Psychospołeczne i edukacyjne mechanizmy stereo typizacji, uprzedzeń i dyskryminacji dzieci sezonowych migrantów*, Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o., Warszawa 2018, s. 200.

²⁴ Zob. S. Kozak, *Patologia euro sieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*, Difin SA, Warszawa 2010.

²⁵ Tamże, s. 119.

²⁶ S. Trusz, M. Kwiecień, *Spoleczne pietno eurosieroctwa*. Difin SA, Warszawa 2012, s. 182.

samodzielność, szybsza socjalizacja dzieci wynikająca zaistniałej sytuacji²⁷. Jak zauważa autorka, „pomimo podobieństwa i powtarzalności sytuacji, każda rodzina w inny sposób radzi sobie z podobnymi okolicznościami. (...) ten sam czynnik w niektórych rodzinach nie jest sprawcą nie tylko rozpadu, ale wręcz nie odgrywa żadnej roli w losach tej rodziny”²⁸.

Osamotnienie będące udziałem dzieci migrantów, jak dowodzą badania, nie zaburza ich funkcjonowania w środowiskach: szkolnych, rodzinnym i rówieśniczym²⁹. „Co więcej, w niektórych przypadkach czasowa absencja rodzica, pracującego poza granicami kraju, wpływała regulująco na jakość relacji, a nawet wzmacniała więź między nimi a dzieckiem”³⁰. Zwraca uwagę rola technologii komunikacyjnych, dzięki którym osoby przemieszczające się mogą utrzymywać stały kontakt, widzieć się, co wzmacnia relacje. Niejednokrotnie dzieci podkreślają, że wyjazd przyczynił się częstszych kontaktów, na co wskazują słowa „Częściej teraz rozmawiamy przez skype’a z tatą niż wcześniej, kiedy tutaj był”³¹.

Badanie przeprowadzone przez Barbarę Sordyl-Lipnicką oraz Irenę Pufal-Struzik potwierdzają, że polskie dzieci postrzegają swoją rodzinę, mimo migracji rodziców, jako system połączony, charakteryzujący się umiarkowaną bądź silną więzią emocjonalną³². W kontekście przedstawionej problematyki należałoby zwrócić szczególną uwagę na działania mające na celu przeciwdziałanie stygmatyzacji dzieci migrantów ekonomicznych, która może wpływać na ich obniżoną samoocenę. Migracja zarobkowa nie jest równoznaczna z istnieniem zachowań patologicznych w obrębie danej rodziny. Zwraca uwagę fakt, że „dzieci z rodzin transnarodowych w otwartym pytaniu opisują swoje domy bardzo pozytywnie, nie odbiegając od uczniów z rodzin lokalnych. Również w przypadku migracji kobiet, przy zwiększonej długości wyjazdów i teoretycznie najmniej korzystnych dla utrzymywania

²⁷ W. Danilewicz, *Społeczne konsekwencje migracji zagranicznych*, w: *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, red. D. Lalak, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, ss. 167-178.

²⁸ W. Danilewicz, *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*, Transhumana, Białystok 2010, s. 337.

²⁹ Szerzej na ten temat w: I. Kawecki, S. Trusz, A. Kwatera, B. Majerek, *Dzieci migrantów zarobkowych. Obywatele Europy czy eurosieroty*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2015.

³⁰ Tamże, s. 183.

³¹ Tamże, s. 65.

³² B. Sordyl-Lipnicka, I. Pufal-Struzik, *Praca zawodowa rodziców poza granicami kraju a poziom spójności rodziny*, w: *Psychospołeczne konteksty relacji rodzinnych*, red. T. Rostowska, A. Lewandowska-Walter, Difin SA, Warszawa 2019, s. 177.

więzi strategiach migracyjnych dominuje pozytywne postrzeżenie domu rodzinnego”³³.

Katalog publikacji naukowych odnoszących się do sytuacji dziecka, którego rodzice migrują w celach naukowych jest obszerny, większość z nich skupia się na migracjach zagranicznych. Jak wynika jednak ze statystyk migracja w obrębie kraju jest również powszechnym zjawiskiem. Wielu młodych ludzi doświadcza kosztów i zysków migracji rodzica zarobkującego na drugim końcu Polski, który ze względu na cel wyjazdu ogranicza częstotliwość pobytów w domu.

Kwestią poruszaną marginalnie, a dotyczącą skutków migracji ekonomicznej Polaków dla funkcjonowania rodziny jest sieroctwo migracyjne osób starszych. Proces starzenia się, mimo postępu medycyny i wzrastającej świadomości prozdrowotnej, może wiązać się z problemami w codziennym funkcjonowaniu człowieka, w wielu obszarach jego życia. Twierdzenie, że sytuacja osoby starszej, których najbliżsi zmienili miejsce zamieszkania, na takie, które utrudnia bezpośredni kontakt i wyraźnie zmniejsza jego częstotliwość, jest gorsza od sytuacji nastolatka określanego mianem sieroty migracyjnej, nie wydaje się być zbyt daleko idącym.

Biorąc pod uwagę prognozy demograficzne dla Polski³⁴, określające procentowy udział osób starszych w ogólnej liczbie ludności naszego kraju, oraz dane statystyczne dotyczące migracji osób w wieku produkcyjnym, można jednoznacznie stwierdzić, że problem sieroctwa migracyjnego osób starszych będzie narastał. Wobec powyższego istnieje konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na tę grupę społeczną.

Rodzina jest szczególnie ważna w życiu staroego człowieka³⁵, dobre relacje rodzinne są pozytywnie skorelowane z równowagą psychiczną. „Otoczenie najbliższych staje się głównym motorem kształtowania jakości życia osoby starszej w przypadku pojawienia się choroby, zniechęcenia lub niepełnosprawności”³⁶. Doświadczenie migracji dorosłych dzieci, zwłaszcza

³³ B. Walczak, *Ogólnopolskie badanie ...*, s. 93.

³⁴ Polska znajduje się w grupie państw demograficznie starych od roku 1967, dodatkowo mamy do czynienia ze zjawiskiem zwanym podwójnym procesem starzenia się ludności, u podstaw którego leży: wzrost ogólnej liczby ludności starej w społeczeństwie oraz wzrost w tej grupie osób w starszych kategoriach wiekowych, które ukończyły 75 rok życia i kolejne.

³⁵ A. Leszczyńska-Rejchert, *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006, s. 89.

³⁶ A. Gaweł, M. Madej-Babula, M. M. Urlińska, *Eurosieroctwo seniorów a jakość ich życia – nowe wyzwania dla pedagogiki społecznej*, w: „Studia Edukacyjne”, nr 32/2014, s. 141. (135-145).

w sytuacji gdy żadne z potomstwa nie zamieszkuje w pobliżu, jest szczególnie dotkliwie. Oczywiście, pozytywnym efektem takiej sytuacji jest pomoc finansowa jaką osoby starsze otrzymują od zarobkujących dzieci³⁷. Niestety, środki pieniężne nie zaspokajają wszystkich potrzeb. Nieobecność najbliższych jest skorelowana z obniżeniem poczucia bezpieczeństwa i osamotnieniem. Kontakty zapośredniczone, zazwyczaj w formie rozmowy telefonicznej, nie dają poczucia wzmocnienia więzi. Aktualne pokolenie ludzi starych nie wykorzystuje w pełni nowoczesnych technologii, często też niechętnie z nich korzysta, wykluczając tym samym możliwość zobaczenia swych bliskich, a właśnie na tę wartość dodaną kontaktów zapośredniczonych, w przypadku migracji członków rodziny, wskazują ludzie młodzi.

Należy zwrócić również uwagę na fakt, że dobre relacje z najbliższymi to czynnik mający ogromny wpływ na poziom zadowolenia z życia tej części rodziny, która wyjechała za granicę w celach zarobkowych³⁸. Dla wielu migrujących pozostawienie rodziców bez opieki, zwłaszcza w sytuacji gdy nie są w pełni sprawni, nie jest sytuacją komfortową. Catherine Hall Ward i Irene Styles, w oparciu o badania przeprowadzone na terenie Australii, wskazują na występowanie u migrujących kobiet silnego i długotrwałego poczucia winy wynikającego z tego, że pozostawiły one swoich rodziców w kraju ojczystym. Szczególnie silnie było ono odczuwane przez osoby nie posiadające rodzeństwa, co było równoznaczne z tym, że nie mogą oczekiwać, iż ktoś inny otoczy rodziców opieką³⁹. Dodatkowo, autorki zwróciły uwagę na poczucie winy wynikające z faktu osłabienia więzi między dziadkami i wnukami. Wyniki badania sugerują, że wina jest silną emocją, która negatywnie wpływa nie tylko na samopoczucie migrujących kobiet ale również ich rodzin.

Z badań przeprowadzonych na terenie Śląska wynika, że dorosłe dzieci interesują się bieżącymi sprawami domowymi swych rodziców⁴⁰, brak jednak

³⁷ Szerzej na ten temat w: E. Kramkowska, *Człowiek stary w sytuacji migracji dorosłych dzieci*, w: „Roczniki Nauk Społecznych” Tom 8 (44), nr 2/2016, s. 132 DOI: [http://dx.doi.org/10.18290/rns.2016.8\(44\).2-6](http://dx.doi.org/10.18290/rns.2016.8(44).2-6) (123-141)

³⁸ Szerzej na ten temat w: R. Krawczyk, *Młodzi emigranci polscy pracujący w Wielkiej Brytanii. Adaptacja zawodowa a poczucie szczęścia*, Difin SA, Warszawa 2017, ss. 167-178.

³⁹ Szerzej na ten temat w: C. Ward, I. Styles, *Guilt as a Consequence of Migration*, “International Journal of Applied Psychoanalytic Studies” Tom 9, grudzień 2012, ss. 330-343, <https://doi.org/10.1002/aps.321> z dn. 18.08.2019.

⁴⁰ W badaniu zapytano rodziców o to, czy ich przebywający na emigracji potomek interesuje się bieżącymi sprawami domowymi. Zdecydowana większość respondentów (90%) zgodziła się z tym twierdzeniem – w tym odpowiedź „zdecydowanie tak” wybrało 52%, zaś

informacji dotyczących powodów owego zainteresowania. Należy także zwrócić uwagę na to, że grupa badawcza nie była reprezentatywna w odniesieniu do wszystkich mieszkańców naszego kraju w jesieni życia. Ponadto powinno się również uwzględnić to, że rodzice sami niejednokrotnie usprawiedliwiają swoje dzieci i wypowiadają się o nich w samych superlatywach nawet w sytuacji, gdy nie okazują one swojego zainteresowania ich losem.

Osoby starsze, które w wyniku życiowych decyzji, migrują razem z dziećmi poza granice kraju niejednokrotnie także znajdują się w trudnej sytuacji psychospołecznej. Narazone są na wykluczenie przez pobyt w nieznanym środowisku społecznym, brak umiejętności językowych, ograniczenie przestrzeni życiowej do najbliższych, przebywających we wspólnym gospodarstwie domowym. O ile w początkowej fazie pobytu za granicą czas wypełniała opieka nad wnukami, o tyle w sytuacji ich dojrzewania człowiek stary może o wiele bardziej odczuwać osamotnienie, mimo obecności bliskich.

Podsumowanie

W dobie globalizacji migracja stała się przedmiotem zarówno debaty naukowej jak i politycznej, ostatecznie jednak skutki decyzji *skąd? dokąd?* rzutują na funkcjonowanie poszczególnych jednostek. Zarówno mobilność zewnętrzna jak i wewnętrzna łagodzi różnice demograficzne i gospodarcze. Po przeprowadzce zdecydowanej większości migrantów udaje się poprawić swoje dochody, dostęp do edukacji lub bezpieczeństwo osobiste. Migranci przyczyniają się również do dobrobytu swoich regionów pochodzenia. Jednak mobilności towarzyszą także koszty, najboleśniej odczuwane przez najstarszych członków gospodarstw domowych.

Niezależnie od powodu, jakim kierują się ludzie decydujący się na migrację, należy przyjąć jako pewnik, że będą to robić nadal w poszukiwaniu godnego życia. W rzeczywistości XXI wieku mobilność jest trendem powszechnym, dlatego koniecznym jest wypracowanie mechanizmów wsparcia ukierunkowanego na rodziny, które nie radzą sobie z psychospołecznymi kosztami migracji ekonomicznej.

„raczej tak” – 38%. Zaledwie 6% uznało, że ich dzieci nie interesują się bieżącymi sprawami domowymi, w tym zalewie 1% wybrało opcję „zdecydowanie nie”, R. Cekiera, Relacje międzypokoleniowe na odległość w perspektywie rodziców emigrantów z województwa śląskiego, w: „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, z. 3 (161)/2016, s. 339. (327–344)

Bibliografia:

- Cekiera R., *Relacje międzygeneracyjne na odległość w perspektywie rodziców emigrantów z województwa śląskiego*, w: „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, z. 3 (161)/2016, 327–344.
- Danilewicz W., *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*, Transhumana, Białystok 2010.
- Danilewicz W., *Społeczne konsekwencje migracji zagranicznych*, w: *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, red. D. Lalak, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, ss. 152 – 166.
- Feliksiak M., *Sens życia wczoraj i dziś*, CBOS, Warszawa 2017.
- Gawel A., Madej-Babula M, Urlińska M. M., *Eurosieroctwo seniorów a jakość ich życia – nowe wyzwania dla pedagogiki społecznej*, w: „Studia Edukacyjne”, nr 32/2014, s. 135-145.
- Główne kierunki emigracji i imigracji na pobyt stały w latach 1966-2018*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/glowne-kierunki-emigracji-i-imigracji-na-pobyt-staly-w-latach-1966-2018,4,2.html> z dn. 17.08.2019.
- Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, przekład: A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Ile osób mieszka w Warszawie? Jak liczba ludności w stolicy zmieniała się w ostatnich stu latach*, <https://warszawa.naszemiasto.pl/ile-osob-mieszka-w-warszawie-jak-liczba-ludnosc-w-stolicy/ar/c1-4907354> z dn. 17.08.2019.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2014-2017*, GUS, 19 listopada 2018, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2014-2017,2,11.html> z dn. 17.08.2019.
- International Migration Report*, United Nations, New York 2017, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf z dn. 18.08.2019.
- Kaczmarczyk P., *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
- Kawczyńska-Butrym Z., *Migracje, wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, Lublin 2009.

- Kawecki I., Trusz S., Kwatera A., Majerek B., *Dzieci migrantów zarobkowych. Obywatele Europy czy eurosieroty*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2015.
- Kozak S., *Patologia euro sieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*, Difin SA, Warszawa 2010.
- Kramkowska E., *Człowiek stary w sytuacji migracji dorosłych dzieci*, w: „Roczniki Nauk Społecznych” Tom 8 (44), nr 2/2016, ss. 123-141, DOI: [http://dx.doi.org/10.18290/rns.2016.8\(44\).2-6](http://dx.doi.org/10.18290/rns.2016.8(44).2-6)
- Krawczyk R., *Młodzi emigranci polscy pracujący w Wielkiej Brytanii. Adaptacja zawodowa a poczucie szczęścia*, Difin SA, Warszawa 2017.
- Leszczyńska-Rejchert A., *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006.
- Łukasiuk M., *Obcy w mieście. Migracja do współczesnej Warszawy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.
- Migracje wewnętrzne na pobyt stały ludności według województw i płci migrantów*, GUS 2018, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx> z dn. 17.08.2019.
- Niedźwiedzki D., *Migracje i tożsamość. Od teorii do analizy przypadku*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2010.
- Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Migracje*, opracowanie własne Głównego Urzędu statystycznego, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/845.pojecie.html> z dn. 15.08.2019.
- Portret migranta. Migracje w m.st. Warszawie w latach 2005-2016*, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa 2017, s. 4, <https://warszawa.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/ludnosc/portret-migranta-migracje-w-m-st-warszawie-w-latach-2005-2016,8,1.html> z dn. 17.08.2019.
- Sordyl-Lipnicka B., Pufal-Struzik I., *Praca zawodowa rodziców poza granicami kraju a poziom spójności rodziny*, w: *Psychospołeczne konteksty relacji rodzinnych*, red. T. Rostowska, A. Lewandowska-Walter, Difin SA, Warszawa 2019.
- Trusz S., Kwiecień M., *Społeczne pietno eurosieroctwa*. Difin SA, Warszawa 2012.
- Trusz S., *Psychospołeczne i edukacyjne mechanizmy stereo typizacji, uprzedzeń i dyskryminacji dzieci sezonowych migrantów*, Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o., Warszawa 2018.
- Walczak B., *Ogólnopolskie badanie Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej*, Realizowane na

zlecenie Rzecznika Praw Dziecka przez Pedagogium WSNS, Warszawa 2014, http://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_-_dziecko_rodzina_i_szkola_wobec_migracji_rodzicielskich_-_10_lat_po_akcesji_do_unii_europejskiej.pdf z dn. 19.08.2019.

Ward C., Styles I., *Guilt as a Consequence of Migration*, "International Journal of Applied Psychoanalytic Studies" Tom 9, grudzień 2012, ss. 330-343, <https://doi.org/10.1002/aps.321> z dn. 18.08.2019.

The effects of economic migration of Poles for functioning of the family-selected aspects

About one billion people around the world move abroad or outside their birthplace seeking better earning possibilities. Economic migration has been accepted by many families as a strategy aiming improvement of their functioning. In a long-term prospect it affects the family's well-being among others through investing in education and health. The mobility of one or several family members colours the leaving and those who remain at home both in positive and negative way depending individual conditions. Although postal orders are potentially an important way to mitigate the limits of the family budget, the weakest family members who need attention, repeatedly bear high cost of migration decisions. The individualistic effect of the economic migration of the Poles for functioning of their families is migrational orphanhood of the children and older people which is the main theme of intellectualizing in the present article. Special attention should be drawn to people in grand old age whose proportion in our country is still rising. In the context of relevant issues, it is necessary to take steps aiming to mitigate the costs of migration born by families, offering support recouping the losses coming from the mobility.

Keywords: economic migration, family, migrational orphanhood, children, older people.

Skutki migracji ekonomicznej Polaków dla funkcjonowania rodziny – wybrane aspekty

Około miliarda ludzi na całym świecie przemieszcza się poza kraj lub obręb urodzenia w poszukiwaniu lepszych możliwości zarobkowania. Migracja ekonomiczna, przez wiele rodzin została przyjęta jako strategia

mająca na celu poprawę jej funkcjonowania. W perspektywie długoterminowej wpływa na dobrostan członków gospodarstwa domowego m.in. poprzez inwestycje w edukację i zdrowie. Mobilność jednego bądź kilku osób z grona rodzinnego rzutuje na wyjeżdżających i tych, którzy pozostają w miejscu pierwotnego zamieszkania, zarówno w sposób pozytywny jak i negatywny, w zależności od indywidualnych okoliczności. Chociaż przekazy pieniężne są potencjalnie ważnym sposobem złagodzenia ograniczeń budżetu rodzinnego, to najslabsi, wymagający opieki członkowie rodziny, niejednokrotnie ponoszą wysokie koszty decyzji migracyjnych. Swoistym skutkiem migracji ekonomicznej Polaków dla funkcjonowania ich rodzin jest sieroctwo migracyjne dzieci oraz osób starszych, będące głównym przedmiotem rozważań niniejszego artykułu. Szczególną uwagę należy zwrócić na osoby w późnej starości, których odsetek w naszym kraju stale wzrasta. W kontekście omawianej problematyki, koniecznym jest podjęcie kroków mających na celu złagodzenie kosztów migracji ponoszonych przez rodziny, oferując wsparcie, kompensujące straty wynikające z mobilności.

Słowa kluczowe: migracja ekonomiczna, rodzina, sieroty migracyjne, dzieci, osoby starsze.